

DOĞRU YOL PARTİSİ AÇISINDAN 24 ARALIK 1995 SEÇİMLERİNİN ANALİZİ¹

Hüseyin ÇAVUŞOĞLU*

ÖZ

Araştırmanın Temelleri: 24 Aralık 1995 seçim kampanyası döneminde, DYP’de yaşanan gelişmeler ve DYP açısından seçim sonuçlarının analiziyle ilgili değerlendirmelerdir.

Araştırmanın Amacı: 24 Aralık 1995 seçim kampanyası döneminde, DYP’de yaşanan gelişmeleri ayrıntılarıyla ortaya koymak ve DYP açısından seçim sonuçlarının analizini yapmaktır.

Veri Kaynakları: Gazete, kitap, dergi taraması ve bazı milletvekilleriyle yapılan sözlü tarih çalışmalarıdır.

Ana Tartışma: 24 Aralık 1995 seçim kampanyası döneminde, DYP’de yaşanan gelişmeler ve DYP açısından seçim sonuçlarının analizidir.

Sonuçlar: 24 Aralık 1995 genel seçimleri, DYP lideri Tansu Çiller’in, genel başkan olarak katıldığı ilk genel seçimdir. DYP milletvekili aday listesi, temayül yoklaması ve ön seçim sonuçları değiştirilerek, muhalif grup üyelerinin imzaları olmadan, Tansu Çiller ve Yeminli grubun istediği şekilde oluşturularak, YSK’ya verilmiştir. 24 Aralık 1995 seçimlerinde, DYP %19.13’lük oy oranıyla üçüncü parti olmuştur. DYP’nin bu oy oranını elde etmesinde, DYP’nin seçimlere devlet olanaklarını kullanarak girmesi; kullandığı milliyetçilik söylemi ve Tansu Çiller’in, laik Türk kadını imajı etkili olmuştur. DYP oylarının, önceki seçimlerde olduğu gibi, kırsal kesimde daha fazla olduğu görülmektedir. 1995 seçimlerinde DYP, Ege Bölgesi, Akdeniz ve Marmara Bölgesi’nde, diğer bölgelere oranla daha başarılı olmuştur. DYP, Demokrat Parti-Adalet Partisi’nin devamı olan bir

¹ Bu makale “Türk Siyasal Yaşamında Doğru Yol Partisi” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

* Bülent Ecevit Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, huseyindp@yahoo.com

partidir. DP ve AP'nin en güçlü olduğu bölge, Batı Anadolu'ydu. 1995 seçiminde DYP, Batı Anadolu'da oyların, %55'ini almıştır. DYP, gelişmişlik endeksine göre kademeli il gruplarında, en yüksek oyu, II. derecede gelişmiş iller grubunda almıştır. Bu gruptaki illerin ortak özellikleri, tarımsal üretimin ve tarıma dayalı sanayinin gelişmiş olmasıdır. DYP, kent büyüklüklerine göre, en yüksek oy oranını, (25.001-50.000) grubunda almıştır. 1995 seçim sonuçları, dinsel ve etnik bölünme açısından incelendiğinde, DYP, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı illerde, daha başarılı olmuştur. DYP milletvekillerinin mesleki kökenlerinin dağılımına baktığımızda ise, önceki dönemlerden farklı olarak, mülki idare amirleri, sanayiciler ve Öğretim üyesi/öğretmenlerin oranlarının, yükseldiği görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Doğru Yol Partisi, Tansu Çiller, Kırsal Kesim, Seçim.

Analysis of Election on 24 December 1995 in terms of True Path Party

SUMMARY

Background: Background of the present study was assessments on proceeding occurring in the True Path Party during the campaign period for general elections on 24 December 1995 and analysis of results of general elections in terms of True Path Party.

Objective: To put forward in detail the proceedings occurring during the campaign period for general elections on 24 December 1995 and to analyze the results of general elections in terms of True Path Party.

Data Sources: Search of newspapers, books and journals as well as oral history interviews with some deputies.

Results: General elections on 24 December 1995 was the first general election in which Tansu Çiller, Leader of True Path Party, participated as general president of her party. True Path Party's list of candidates was given to Supreme Committee of Elections without signs of members of opponent groups by changing results of in-party pre-elections and tendency survey in the way that Tansu Çiller and sworn group desired. As a consequence of general elections on 24 December 1995, True Path Party became the third biggest party with vote rate of 19.13%. The fact that True Path Party participated in this general election using opportunities of the state and nationality discourses used by her and her image of modern secular Turkish woman had become influential in True Path Party's getting this rate of vote. It might be seen that votes to TPP was more from the rural parts of the country as in the previous general elections. In 1995 elections, TPP became more successful in Aegean, Mediterranean and Marmara regions than in other regions. True Path Party is a continuation of Democratic Party (DP) and Justice Party (JP).

The region in which DP and JP became most powerful was Western Anatolia. In general elections in 1995, TPP collected 55% of votes in Western Anatolia. It took its highest rate of votes from the second order developed cities when its votes analyzed among the cities by their order of development. The common property of these cities was that agricultural production and agriculture-based industry was developed in them. TPP took the highest rate of votes in the group of cities with population of 25.001 to 50.000. When the results of 1995 general elections were reviewed in terms of religious and ethnic separation, TPP became more successful in the regions in which Kurds live intensively. When occupational distribution of deputies from TPP was reviewed, one might see that rates of local authorities, businessmen, and teachers/academic staffs elevated compared to the previous periods.

Key words: True Path Party, Tansu Çiller, Rural Part, Election.

1. GİRİŞ

Demokrat Parti-Adalet Partisi çizgisinin devamı olarak, 12 Eylül Askeri Müdahalesi'nden sonra 23 Haziran 1983'te kurulan Doğru Yol Partisi, millet iradesinin üstünlüğüne inanan, milliyetçi, muhafazakar, demokrat, laik, liberal ve serbest piyasa ekonomisi taraftarı olmuştur. 1982 Anayasası'yla siyasetçilere getirilen siyasi yasakların, 6 Eylül 1987 tarihli halk oylamasıyla kalkmasından sonra, DYP Genel Başkanlığa Süleyman Demirel seçildi. 29 Kasım 1987 seçimlerinde, ANAP oyların %36.3'ünü alarak, 450 milletvekilinden 292'sini alarak, tek başına iktidara gelmişti. SHP ise oyların %24.8'ini alarak 99 milletvekiliyle 2. parti olmuştu. DYP oyların %19.1'ini alarak 59 milletvekiliyle 3. parti olmuştu. (Akşin vd., 2000: 57-73) DYP III. Büyük Kongresi'yle başlayan değişim hareketi çerçevesinde, parti yönetiminde genç ve yeni isimlere görev verildi. Bu değişim hareketiyle, 1991 seçimlerine giren DYP, %27.03'lük oy oranıyla birinci parti oldu. 20 Ekim 1991 seçimleri sonrasında kurulan DYP-SHP ve DYP-CHP koalisyon hükümetleri, özellikle demokrasi, ekonomi alanında beklenen adımları atamadı. Turgut Özal'ın vefatından sonra Süleyman Demirel, Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı oldu. 13 Haziran 1993 günü yapılan DYP II. Büyük Olağanüstü Kongresi'nde, ilk tur oylama sonucunda, Tansu Çiller 574, İsmet Sezgin 320, Köksal Toptan ise 212 oy aldı. Çiller'in ilk turda aldığı oydan sonra Sezgin ve Toptan, bir süre baş başa görüştüktan sonra çekilme kararı aldılar. İkinci turda, 933 oy alan Tansu Çiller, DYP Genel Başkanı (Başbakan) oldu (**Milliyet, Sabah**, 14 Haziran 1993) DYP, Tansu Çiller'in liderliğinde, 24 Aralık 1995 seçimlerine girmiştir.

Bu çalışmanın amacı, 24 Aralık 1995 seçim kampanyası döneminde, DYP’de yaşanan gelişmeleri ayrıntılarıyla ortaya koymak ve DYP açısından seçim sonuçlarının analizini yapmaktır. Bu bağlamda, 24 Aralık 1995 seçim kampanyası döneminde, DYP’de yaşanan gelişmelere ve DYP açısından seçim sonuçlarının analizine yer verilmiştir. DYP açısından 1995 seçim sonuçlarının analizi, illere; gelişmişlik endeksine; kent büyüklüklerine; bölgelere; etnik-dinsel bölünmeye; kırsal-kentsel alana; milletvekillerinin mesleki kökenlerine göre ayrılarak, ele alınmıştır.

2. DYP-MHP SEÇİM İTTİFAKI GÖRÜŞMELERİ

24 Aralık 1995 seçimleri öncesinde, siyasi gündemi meşgul eden en önemli konulardan biri, DYP ile MHP arasındaki olası bir seçim ittifakıydı. DYP-MHP ittifakının sağlanması için her iki tarafın kurmayları görüşmelerde bulunmuşlardı. Birçok konuda mutabakat sağlanmıştı ama milletvekili dağılımının nasıl gerçekleşeceği konusunda sorun çıkmıştı. DYP’nin MHP’ye teklifi 2’ye ayrılmıştı. Birincisi, partilerin en son genel seçimlerde aldıkları oy oranları esas alınarak milletvekili sayısı hesaplanacaktı. Bu hesaplama göre MHP’ye 17 milletvekili düşmekteydi. Teklifin ikinci kısmı, Türkiye milletvekilliği için ayrılan 100 kontenjandan çıkarılan milletvekili sayısı, iki parti arasında yarı yarıya paylaşılacaktı. DYP’lilerin tahminine göre, Türkiye milletvekilliğinde DYP, 40 milletvekili çıkarabilirdi. Böylece, MHP’ye 37 milletvekili, DYP tarafından önerilmişti. 1 hafta süren görüşmeler neticesinde MHP, bu teklifi kabul etmedi². MHP ise DYP’den toplamda 45 milletvekilliğini garanti etmesini istemekteydi. Bu da DYP tarafının, kabul edebileceği bir teklif değildi (Esat Kıratlıoğlu ile yapılan görüşme, 4 Ekim 2007).

DYP içinde MHP ile ittifaka karşı olanlar bulunmaktaydı. Bunlardan biri de Salim Ensarioğlu idi. Ensarioğlu, MHP ile seçim ittifakı yapılması durumunda, Güneydoğulu 13 il teşkilatının istifa edeceğini, Tansu Çiller’e söylemişti. 18 Kasım günü Anayasa Mahkemesi, Türkiye milletvekilliğinin iptal edildiğini açıklamıştı. Aynı gün MHP Kadın Kolları 1. İstişare Toplantısı’nda MHP lideri Alparslan Türkeş, MHP’nin tek başına seçime gireceğini söylüyordu. Türkeş’in bu kararı almasında, Salim Ensarioğlu’nun çıkışı ve MHP’ye verilen milletvekili sayısındaki anlaşmazlık neden olmuştu. (Zaman, 17-19 Kasım 1995) Orta ve Doğu Anadolu’daki illerde, MHP’li adayların liste başlarına konmasına, DYP’nin milliyetçi-muhafazakar kanadı, sert tepki göstermişti. MHP’de,

2 MHP kurmayları Alparslan Türkeş’e bu görüşmelerle ilgili bilgi verdiler. Esat Kıratlıoğlu’na göre; MHP kurmayları DYP’nin MHP’ye 17 milletvekili teklif ettiğini söylerlerken, Türkiye milletvekilliğinin yarı yarıya paylaşılacağını söylemediler. Bu durum üzerine Türkeş, 1995 seçimlerine MHP’nin tek başına katılacağını açıklamıştı. Esat Kıratlıoğlu seçimler sonrasında Türkeş ile görüşmesinde, DYP’nin 2 yönlü teklifini anlattığında MHP lideri çok üzüldü. Kıratlıoğlu’nun ifadesiyle “Türkeş, arkasına yaslandı. 5 dakika konuşmadı. O kadar üzüldü.” Esat Kıratlıoğlu ile yapılan görüşme, 4 Ekim 2007.

DYP ile ittifaka karşı olan partililer ise, İzmir il merkezini basmışlardı. (Bora ve Can, 2004: 345-46) Türkeş, bir televizyon kanalına yaptığı açıklamada, Çiller'in yaptırdığı bir araştırmaya göre, DYP'nin MHP ile ittifak yapması durumunda, DYP'nin 28 milletvekili fazla çıkardığını ve DYP liderinin 20'sini MHP'ye teklif ettiğini söylemekteydi. Daha önce MHP'ye 50-58 civarında milletvekilliği önerilmişti. Çiller'in son önerisini, MHP'nin yetkili kurulları reddetmişti. (Zaman, 8 Aralık 1995) İlk olarak, DYP-MHP ittifak görüşmelerini DYP'den Rıfat Serdaroğlu, MHP'den Rıza Müftüoğlu yürütmüştü. Büyük ölçüde sorunlar aşılmış, iller bazında da değerlendirmelere geçilmişti. Fakat, DYP içindeki ciddi tepkilerden dolayı, Tansu Çiller, Serdaroğlu'nu bu görevden aldı. Serdaroğlu'ndan sonra bu ittifak görüşmelerini İbrahim Yaşar Dedelek yürüttü. Serdaroğlu'na göre, "Dedelek'in görevi bu işi sabote etmektir. Sonuçta bu ittifak sabote edildi." (Rıfat Serdaroğlu ile yapılan görüşme, 3 Nisan 2008) DYP kanadında, MHP ile ittifaka karşı çıkanlar, MHP lideri Alparslan Türkeş'in "Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ı astıran adam" olduğunu belirterek, ittifak girişimine karşı çıkıyorlardı (Cuma, 10-16 Kasım 1995).

3. DYP'İN SEÇİM KAMPANYASI

DYP, 24 Aralık 1995 seçimleri için temayül yoklaması yaptı. GİK kararıyla bir ekip oluşturuldu. Bu ekip, her ilin liste sırasını belirlemek için her ilin il başkanı, il genel meclisi üyeleri, belediye başkanı, milletvekilleriyle aday tespiti yaptılar. Bu toplantılarda not tutan tek kişi, Refaiddin Şahin idi. DYP, 13 ilde de ön seçim kararı almıştı. Aday tespiti toplantısında, her ildeki temayül yoklamasındaki sıralama değiştirildi. Ön seçim yapılacak illere sıra geldiğinde, ön seçim sonuçları da değiştirildi. Çiller'in genel başkanlığı döneminde, AP'de olduğu gibi "Yeminli Grup" oluşturulmuştu. Yeminli grupta Necmettin Cevheri, İsmet Sezgin gibi isimler vardı. Bundan dolayı, toplantıda muhalif grup azınlıkta kalmıştı ve sayıları 17 idi. DYP GİK, 40 kişiden oluşmaktaydı ve temayül yoklaması, ön seçim sonuçları değiştirildi. Toplantıda ciddi kavgalar çıkması üzerine Çiller, toplantıyı bir sonraki güne saat 10.00'a erteledi. Toplantının ertelendiği günün akşamı saat 17.00'e kadar listeler, YSK'ya verilmeliydi. Fakat, GİK toplantıya çağrılmadı. Muhalif grup üyelerinin imzaları olmadan listeler, Yeminli grubun istediği şekilde oluşturularak³, YSK'ya verildi. (Refaiddin Şahin ile yapılan görüşme, 15 Nisan 2008; Rıfat Serdaroğlu ile yapılan görüşme, 3 Nisan 2008) 24 Aralık seçimleri öncesinde, Çankaya Köşkü'nde gerçekleşen Demirel-Çiller görüşmesinde çok sert bir tartışma yaşanmıştı. Demirel çok si-

3 20 Ekim 1991 seçimlerinde, DYP'nin milletvekili aday listelerinin GİK'te belirlenmesinde, Süleyman Demirel'e yakınlıklarıyla bilinen Cavit Çağlar, Yaşar Topçu, Ömer Barutçu ve Erman Yerdelen etkili olmuştu. (Hürriyet, 25 Eylül 1991). DYP Teşkilat Başkanı Mehmet Gölhan, 1999 seçimlerinde de Tansu Çiller'in, DYP aday listesini hazırlarken, kendisine, milletvekillerine ve il başkanlarına danışmadan listeyi oluşturduğunu belirtmektedir. (Donat, 1999: 21).

nirlenmişti. Rıfat Serdaroğlu'nun "Süleyman Demirel, Tansu Çiller'i pencereden atacaktı" sözleri Demirel'in, Çiller'e ne kadar kızdığını göstermektedir. (Rıfat Serdaroğlu ile yapılan görüşme, 3 Nisan 2008) Bu sert tartışmadan dolayı, DYP Genel Başkanı Tansu Çiller'in, Demirel'e yakınlıklarıyla bilinen Ekrem Ceyhan, Münif İslamoğlu ve Bekir Sami Daç'e milletvekili aday listelerinde yer vermediği iddia edilmektedir (**Yankı**, 4-10 Aralık 1995).

DYP'nin seçim bildirgesi "*Hedef 2000'ler Tek Çözüm Çiller*" sloganıyla yayımlanmıştı. Çiller'in kişisel seçim bildirgesi olarak hazırlanan, DYP seçim bildirgesinde, Çiller'in vaatlerine yer verilmişti. 76 sayfalık bildirmede, vaatlerin yanında hedeflere de yer ayrıldığı görülmektedir. Bildirmede yer alan bazı vaat ve hedefler şöyledir: "*Üniversitelere öğretim üyesi yetiştirilmek üzere 10 bin öğrenci yurtdışına lisansüstü eğitime gönderilecek. Meslek Yüksek Okullarının sayısı 600'e, öğrenci kapasitesi 300 bine çıkarılacak. 735 bin hektar alana sulama şebekesi kurulacak. 290 bin hektar alanda tarla içi geliştirme yapılacak. Turizmde yatak kapasitesi 1.3 milyona yükseltilecek. Yıllık turizm döviz girişi 14 milyar dolar olacak. İzmit Körfez Köprüsü, Çanakkale Boğaz Geçişi, İstanbul Boğaz Tüp Geçişi gerçekleştirilecek. Herkese bir vatandaşlık numarası verilecek. Sigortalılara hastane ve hekim seçebilme özgürlüğü getirilecek.*" Bildirmede, hangi üretime ağırlık verileceği, hangi konulara yatırım yapılacağı, yatırımların kaynağının nereden bulunacağına değinilmediği görülmektedir (Kardüz, 1995).

1995 seçimlerinde DYP'nin propaganda faaliyetlerinde, özellikle kadın kolları ve gençlik kolları ön plandaydı. Kadın kolları ev ziyaretleri, çay, kermes gibi aktiviteler düzenlerken, gençlik kolları ise konserler, paneller tertip ederek seçmene ulaşmaya çalışmışlardı. (Ündey, 1998) 1995 seçimleri öncesinde Tansu Çiller, DYP'nin tabanını oluşturan köylü kesime destek vermiştir. Önce gübre sübvansiyonu %30'dan %50'ye çıkartılmış, daha sonra da Ziraat Bankası, 18 trilyon liralık ucuz faizli hayvancılık kredisi vermiştir (**Sabah**, 21 Ekim 1995).

DYP lideri Tansu Çiller, 24 Aralık 1995 seçim kampanyasını, Demokrat Parti ve Adalet Partisi geleneğine uygun olarak Erzurum'dan başlattı. Erzurum'dan sonra Antalya, Ankara, Muğla, Çanakkale, Diyarbakır, İstanbul, İzmir, Mardin, Adana, Konya, Kırklareli, Manisa, Isparta, Kilis, Afyon, Trabzon, Kayseri'de halka hitap etti. (**Cumhuriyet, Milliyet**, 14 Kasım-23 Aralık 1995) DYP'nin de seçim kampanyalarını Samsun veya Erzurum'dan başlattığını görmekteyiz. DYP'nin izlediği bu strateji, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nı başlatırken izlediği yoldur. (Mengi, 1995) Erzurum'da DYP lideri Çiller'e ilgi azdı. Köy işlerinde, geçici statü ile görev yapan işçilere verilen kadro sözü tutulmadığından ötürü, Erzurumlular tepkilerini miting alanına gelmeyerek gösterdiler (Koru, 14 Kasım 1995; Kıvanç, 1995).

Çiller, seçim konuşmalarını “Baba” ve “Ana” adlı seçim otobüsleriyle gerçekleştirdi. DYP seçim kampanyası için Cenajans Grey ile anlaştı. Çiller, çoğu mitingte beklediği ilgiyi bulamadı. Çiller, kendini Cumhuriyet kadını, laik Türkiye’nin temsilcisi olarak tanıttı. 24 Aralık seçimlerinin, Cumhuriyet tarihinin en önemli seçimleri olduğunu vurguladı. Alanları dolduran kalabalıklarda, çok sayıda kadın bulunmaktaydı. Konuşmalarında sivil Anayasa, özelleştirme, ANAP dönemi yolsuzlukları ve ekonomiye değinen Çiller, terörle mücadelede uyguladığı kararlı politika üzerinde durdu. Miting alanları çoğunlukla “Çelik Yürekli Başbakan” ve “25 Aralık Sabahı Güneş DYP İktidarıyla Doğacak” afişleriyle donatıldı (**Cumhuriyet, Milliyet**, 14 Kasım-23 Aralık 1995).

Çiller’e göre 24 Aralık seçimlerinin anlamı, değişimi isteyen DYP ile değişimi istemeyen diğer partiler arasında olmasıydı. Bundan dolayı Çiller, seçim stratejisini eski-yeni tartışması üzerine kurdu. (Sazak, 1 Aralık 1995: 14) Ayrıca DYP seçim stratejisini, Çiller’in şahsı ve Gümrük Birliği üzerine de kurdu. Çiller’in şahsi propagandası yapıldı. DYP’nin gazetede yayınlanan ilanlarına baktığımızda, DYP’nin yapacaklarından çok, RP lideri Erbakan ve ANAP lideri Yılmaz’ın yaptıklarına değinilmiştir. (Koru, 23 Aralık 1995: 10) Çiller, seçim kampanyasında ANAP lideri Mesut Yılmaz ve RP lideri Necmettin Erbakan’a yüklendi. Erbakan’ın dini istismar ettiğini, Yılmaz’ın ise Gümrük Birliği’ne destek vermediğini mitinglerde dile getiren Çiller, iki lideri insan hak ve özgürlüklerine karşı çıkmakla ve geçmişte kalan karanlık siyaset anlayışının temsilcileri olmakla suçladı. 29 Kasım günü Başbakan Tansu Çiller’in çalışma odası, DYP’nin seçim afişleriyle süslendi. Başbakanlık konutu, ilk defa bir siyasi partinin genel merkezi gibiydi. Çiller, 17’si bayan, 39 adaydan oluşan yıldız isimleri, basına tanıttı. DYP, seçim kampanyası için, ön yüzünde Mesut Yılmaz figürünün, arka yüzünde ise “Bir bardak suda erir” yazısının yer aldığı tabletlar hazırladı (**Cumhuriyet, Milliyet**, 14 Kasım-23 Aralık 1995).

DYP, 24 Aralık 1995 seçim kampanyasında, iktidar olmanın olanaklarından yararlanmıştı. Çevre Bakanlığı “Çevreciseniz, Doğru Yol’dasınız” afişleriyle meydanları süslerken; Vakıfbank ve Özelleştirme İdaresi de reklamlarıyla DYP’nin propagandasına destek olmuşlardır. DYP propaganda döneminde “Haydi Türkiye’ye ileri” ana sloganını ve “Tek başımıza deneyin” sloganını kullanmıştır. Bu seçimlerde, DYP özellikle Sabah grubundan en büyük desteği almıştır. (Uslu, 1996) İspanya, İngiltere ve Almanya’da gerçekleştirdiği Gümrük Birliği temaslarının ardından Çiller, 6 Aralık günü seçim kampanyasına devam etti. Seçim öncesinde Çiller’in Avrupa’ya yaptığı bu gezilerin, Gümrük Birliği’nden seçimlerde faydalanmak için olduğunu söyleyebiliriz (Sazak, 26 Kasım 1995).

4. DYP AÇISINDAN SEÇİM SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

24 Aralık 1995 seçimleri sonucunda RP, oyların %21.38'ini alarak, 158 milletvekiliyle birinci parti oldu. DYP %19.13'lük oy oranıyla 135, ANAP %19.65'lik oy oranıyla 132, DSP %14.64'lük oy oranıyla 76, CHP %10.71'lik oy oranıyla 49 milletvekili çıkarmıştır. (Üste, 1998) 24 Aralık 1995 seçimlerinde, DYP'nin bu oy oranını elde etmesinde, 3 unsur etkili olmuştur. Birincisi, DYP'nin seçimlere devlet olanaklarını kullanarak girmesidir. İkincisi, milliyetçilik söylemiyle sınırlı da olsa bir seçmen tabanına DYP, hitap etmiştir. Üçüncüsü de DYP liderinin laik Türk kadını imajıdır. Bu da kadın oylarının, DYP'ye akmasına sebep olmuştur. (Köymen Erder, Kardam, 1999; Sakallıoğlu, 1996) RP, 1995 seçimlerinden birinci parti olarak çıktı. 1980'lerden sonra ekonomi ve modernleşmedeki gelişmeler, taşra ile şehir arasındaki eşitsizliği, uçurumu daha da artırmıştı. Dışlanan, horlanan taşralı kesimin büyük bir bölümü, 1995'te RP'yi destekledi. Ayrıca DYP ve ANAP'ın birleşmeyi sağlayamamalarından, birbirleriyle kavga etmelerinden, partilerindeki tartışmalardan dolayı önemli bir seçmen grubu da RP'ye yöneldi (Çakır, Can, Bora, 1996).

24 Aralık 1995 seçiminde DYP, 1991 seçimlerinde olduğu gibi en yüksek oyu Isparta'dan (%40.3) aldı. Bu seçimde Isparta'yı Kilis (%37.2), Muğla (%35.3), Bilecik (%32.2), Çanakkale (%31.1), Denizli (%30.6) izledi. Bu 5 ilin dışında DYP 24 ilde (20 ila 30), 48 ilde (10 ila 20), 1 ilde %10'un altında oy aldı. 1995 seçim sonuçlarını, 1991 seçim sonuçlarıyla karşılaştığımızda, DYP'deki oy oranındaki düşüş gözler önüne serilmektedir. DYP 1991'de 28 ilde %30'un üzerinde oy almıştı. 1995'te ise %30'un üzerinde oy aldığı il sayısı 6'dır. DYP, 1991'de 30 ilde (20 ila 30) oranında oy alırken, 1995'te bu orandaki il sayısı 24'tür. En çarpıcı sonuçlardan biri de (10 ila 20) arasında oy alınan il sayınsındadır. DYP 1991'de 13 ilde (10 ila 20) arasında oy alırken, 1995'te bu orandaki il sayısı 48'e yükselmiştir. DYP 1991'de Malatya ve Tunceli'de %10'un altında oy almıştı. 1995'te ise yalnızca Malatya'da %10'un altında oy aldı. DYP, 1995'te Tunceli'de %16.8 oranında oy almıştır. Çünkü 1987 ve 1991 seçimlerinde SHP'den Tunceli milletvekili olarak Meclis'e giren Kamer Genç, 1995 seçiminde DYP'den Tunceli milletvekili olarak Meclis'e girmiştir (**Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları (Özel Tablolar) 20.10.1991, 1992; Milletvekili Genel Seçimi (İl Sonuçları) 24.12.1995, 1996**).

DYP'nin kırsal kesimde, ziraatın ağırlıklı olduğu kasabalarda geleneksel oy tabanının sağladığı avantajla ve kadın seçmenlerin desteğiyle, özellikle Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Denizli, Elazığ, Eskişehir, Isparta, Kastamonu, Kütahya, Muğla, Manisa, Şanlıurfa'da başarı sağladığı görülmektedir. (Karaesmen, 1996) 1991 ve 1995 seçim sonuçları incelendiğinde, DYP'nin oylarını

Şırnak (+14.7) ve Tunceli’de (+13.4) en fazla arttırdığı görülmektedir. 1991’de Mahmut Alınak, Orhan Doğan ve Selim Sadak, Şırnak’tan SODEP milletvekili seçilmişlerdi. (19. Dönem TBMM Albümü, 1992) 1995’te Şırnak’tan⁴ Mehmet Tatar ve Bayar Ökten, DYP’den Meclis’e girdiler. Tatar ailesi, Şırnak’ın etkin ailelerindedir (<http://www.stargazete.com/politika/partilerin-gozu-asiret-oylarinda-71231.htm> Erişim tarihi: 23.05.2008). Okuma yazma oranının düşük olduğu illerde, etnik ve dinsel liderlerin desteğiyle siyasi partiler, belli bir oranda oy oranı elde etmektedirler. Yerel liderlerin parti değiştirmeleri durumunda da oy oranlarında değişimler görülmektedir. 1995’te, Şırnak ve Tunceli’de, DYP’nin oylarını arttırması, yerel adayların o illerdeki etkinliğine bağlanabilir (Demirel, 2004).

Tablo 1: Gelişmişlik Endeksine Göre Kademeli İl Gruplarında, DYP’nin 1995 Seçimlerindeki Oy Dağılımı

İl grupları	1995
I. Derecede Gelişmiş İller	%18.9
II. Derecede Gelişmiş İller	%24.8
III Derecede Gelişmiş İller	%20.6
IV Derecede Gelişmiş İller	%16.8
V. Derecede Gelişmiş İller	%17.9

Kaynak: Bülent Dinçer, Metin Özasan, Erdoğan Satılmış, **İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (1996)**, DPT Yayını, No: 2466, Ankara, 1996; **Milletvekili Genel Seçimi (İl Sonuçları) 24.12.1995**, DİE, Yayın No: 1866, Ankara, 1996.

Gelişmişlik endeksine göre kademeli il gruplarında, DYP’nin 1995 seçimlerindeki oy dağılımına baktığımızda, DYP’nin en yüksek oyu, II. derecede gelişmiş iller grubunda⁵. (%24.8) aldığı görülmektedir. DYP I. derecede gelişmiş iller grubunda %18.9, III derecede gelişmiş iller grubunda %20.6, IV derecede gelişmiş iller grubunda %16.8, V. derecede gelişmiş iller grubunda %17.9 oranında oy aldı. II. Derecede gelişmiş iller, İç Anadolu’dan Eskişehir ve Kayseri, Marmara Bölgesi’nden Tekirdağ, Kırklareli, Balıkesir, Ege Bölgesi’nden Muğla, Aydın, Denizli, Akdeniz Bölgesi’nden Antalya, Adana ve İçel’dir. Bu grupta toplam istihdamın %54.53’ü tarım, %11.53’ü sanayi, %33.94’ü hizmetler sek-

4 1995 ve 1999 seçim sonuçları incelendiğinde, 1999’da DYP’nin en fazla oy kaybına uğradığı il Şırnak (-%19.1) tir. 1995’te DYP’den Şırnak milletvekili olarak Meclis’e giren Mehmet Tatar ve Bayar Ökten, 1999 seçiminde bağımsız aday olarak seçime katılmışlardır. **Resmi Gazete**, 9 Mart 1999, Sayı: 23634.

5 Gelişmişlik endeksine göre, 1991 seçimlerinde de DYP’nin, en yüksek oyu (%32.9) II. derecede gelişmiş iller grubunda aldığı görülmektedir. Bülent Dinçer, Metin Özasan, Erdoğan Satılmış, **İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (1996)**, DPT Yayını, No: 2466, Ankara, 1996; **Milletvekili Genel Seçimi (İl Sonuçları) 24.12.1995**, DİE, Yayın No: 1866, Ankara, 1996.

törlerinde çalışmaktadır. Bu grupta yer alan illerin ortak özellikleri, tarımsal üretimin ve tarıma dayalı sanayinin gelişmiş olmasıdır. (Dinçer, Özasan ve Satılmış, 1996) Bundan dolayı, DYP'nin bu gruptan en yüksek oyu alması, geleneksel kimliğiyle uyumu göstermektedir.

Işın Çelebi, Aykut Toros ve Necati Aras'ın, 24 Aralık 1995 seçim sonuçlarının bazı ekonomik ve demografik göstergelerle ilişkisini inceledikleri çalışmalarına göre, DYP, sadece tarım sektörüyle pozitif; sanayi, ticaret, hizmet sektörleriyle negatif ilişki içindedir. (Çelebi, Toros ve Aras, 1996) DYP, DP-AP çizgisinin devamı olan bir partidir. DP ve AP'nin orta ve küçük üreticiyi desteklemeye yönelik icraatları ve tarım kesimine yönelik popülist politikaları göz önüne alındığında, DYP'nin kırsal kesimle olan ilişkisinin anlamlı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır (Tosun, 1999).

Tablo 2: DYP Oylarının Kent Büyüklüklerine Göre Dağılımı

Kent Grupları	1995
500.001 ve üstü	%17.7
100.001-500.000	%19.4
50.001-100.000	%19.3
25.001- 50.000	%24.0

Kaynak: 1990 Genel Nüfus Sayımı, DİE, Yayın No: 1457, 25.04.1991, Ankara; Milletvekili Genel Seçimi (İl Sonuçları) 24.12.1995, DİE, Yayın No: 1866, Ankara, 1996.

DYP oylarının kent büyüklüklerine göre dağılımını incelediğimizde DYP, 500.001 ve üstünde %17.7, 100.001-500.000 diliminde %19.4, 50.001-100.000 diliminde %19.3, 25.001-50.000 diliminde %24.0 oranında oy elde etmiştir. DYP, en yüksek oy oranını, 25.001-50.000 kent grubunda almıştır. DYP'nin 1995 seçimlerinde, nüfusun az olduğu yerleşimlerde daha başarılı olduğu görülmektedir. Tansu Çiller, 13 Haziran 1993'te İsmet Sezgin ve Köksal Toptan'ı geride bırakarak, DYP Genel Başkanı olmuştu. Çiller'in seçilmesiyle, DYP'nin şehirlerde başarılı olması beklenmekteydi. Fakat tablo incelendiğinde, DYP'nin büyük kentlerde, başarılı olamadığı görülmektedir.

DYP oylarının bölgelere göre dağılımına baktığımızda DYP, Marmara'da %24.3, Ege'de %27.2, İç Anadolu'da %15.8, Akdeniz'de %23.4, Karadeniz'de %17.5, Güneydoğu Anadolu'da %19.8, Doğu Anadolu'da %15.8 oranında oy almıştır. 1995 seçimlerinde DYP Ege Bölgesi, Akdeniz ve Marmara Bölgesi'nde diğer bölgelere oranla daha başarılı olmuştur. İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa, Balıkesir Çanakkale, Bursa, Bilecik, Burdur, Antalya, Afyon ve Isparta'da DYP'nin oy oranının yüksek olduğu gözlenmektedir (Tuncer, 1996).

Tablo 3: DYP Oylarının Bölgelere Göre Dağılımı

Bölgeler	1995
Marmara	%24.3
Ege	%27.2
İç Anadolu	%15.8
Akdeniz	%23.4
Karadeniz	%17.5
G. Anadolu	%19.8
Doğu Anadolu	%15.8

Kaynak: Milletvekili Genel Seçimi (İl Sonuçları) 24.12.1995, DİE, Yayın No: 1866, Ankara, 1996.

DYP, 1991 seçiminde başarılı olduğu Trakya ve Batı Karadeniz'i, 1995 seçiminde DSP'ye, Orta Karadeniz'i ANAP'a bırakmıştır. DYP, Tansu Çiller ile girdiği ilk genel seçimde, yine İstanbul (%15.4) ve Ankara'da (%13.1) başarılı olamamıştır. DYP önceki seçimlerde olduğu gibi Ege Bölgesi'ndeki hakimiyetini korudu. Çanakkale'den Antalya'ya kadar uzanan bölgede, Uşak ve İzmir 2. bölge haricinde, bütün illerde diğer partileri geride bıraktı. (İşleyen, 1995) 1995'te DYP'nin Ege, Marmara ve Akdeniz Bölgesi'nde diğer bölgelere oranla daha başarılı olduğunu belirtmiştik. DYP'nin geleneksel tabanı, bu bölgelerde diğer bölgelere kıyasla daha güçlüdür. DYP'nin Ege Bölgesi'nde, birinci parti olması, kırsal kesimden aldığı destekle ilişkilidir. (Tosun, 1996: 51) Merkez sağın geleneksel oy tabanı, orta gelişmişlikteki iller ile kırsal kesimdir. Batı Anadolu, DP ve AP'nin oldukça güçlü olduğu bir bölgedir. 1995 seçiminde, DYP'nin Batı Anadolu'da oyların %55'ini alması, DYP oylarında geleneğin, (DP-AP çizgisinin) önemini göstermektedir. Batı Anadolu oyları, DYP oylarının 1/3'ü dür. Bu durum, DYP'nin başarısının, bir yöreye bağlı olduğunu göstermektedir (Akyol, 1995).

Bu noktada, DYP açısından 24 Aralık 1995 seçim sonuçlarını, dinsel ve etnik bölünme açısından inceleyeceğiz. Dinsel bölünmeler içinde Alevilerin, etnik bölünmeler içinde ise Kürtlerin siyasal seçimine bakmamız gerekmektedir. Bundan dolayı Alevi ve Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı illerde, DYP'nin aldığı oy oranı incelenmelidir. VERİ ARGE'den Ahmet Kardam'ın bulgularına göre, Alevi nüfusun yoğun olduğu iller Çorum, Amasya, Tokat, Yozgat, Sivas, Erzincan, Malatya ve Kahramanmaraş'tır. Kürt nüfusun yoğun olduğu iller ise Ağrı, Muş, Van, Bitlis, Diyarbakır, Batman, Siirt, Mardin, Şırnak ve Hakkari'dir. Tunceli'de Alevi ve Kürt nüfus bir arada olduğundan Tunceli herhangi bir gruba dahil edilmemiştir (Kardam, 1995).

Alevi seçmenlerin yoğun olarak yaşadığı illerde, DYP'nin 1995'te oy ortalaması %13 ve çıkardığı milletvekili sayısı 6'dır⁶. DYP'nin Alevilerin yoğun olarak yaşadığı Çorum, Amasya, Tokat ve Kahramanmaraş'taki oy ortalaması, diğer illere göre oldukça yüksektir. (**Milletvekili Genel Seçimi (İl Sonuçları) 24.12.1995**, 1996; **Cumhuriyet**, 4 Ocak 1996) Ayrıca Nilüfer Narlı ve Sinan Dirlik'in, özellikle 1995 ve sonrası için "Kentleşmiş Alevi seçmenlerin artık az da olsa merkez sağ partilere de yönelme eğilimi gösterdikleri" değerlendirmesi de DYP'ye bir yönelimin olduğunu gösterebilmektedir. (Narlı, Dirlik, 1996: 143) TÜSES VERİ A.Ş.'nin 1996'da yaptığı araştırmada, CHP yandaşı olan Alevilerin oranı %34.4, DYP yandaşı olan Alevilerin oranı ise %16.1'dir. DYP, CHP'den sonra en fazla Alevi yandaşı olan partidir (**Türkiye'de Siyasi Parti Seçmenlerinin Nitelikleri Kimlikleri ve Eğilimleri**, 1996).

Kürt seçmenlerin yoğun olarak yaşadığı illerde, DYP'nin 1995'te oy ortalaması %15.3 ve çıkardığı milletvekili sayısı 12'dir⁷. DYP'nin 1987, 1991, 1995 ve 1999 seçimlerinde, Alevilerin yoğun olarak yaşadığı illerde çıkardığı milletvekili sayısı 17 iken; Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı illerde çıkardığı milletvekili sayısı ise 37'dir. Bu da DYP'nin, Kürt kesimden daha fazla destek aldığını göstermektedir. Bu illerin tümü Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndedir. Bundan ötürü, bu bölgenin sosyo-ekonomik yapısı göz önüne alındığında, DYP'nin diğer partiler gibi aşiret yapısının desteğiyle bir taban oluşturduğu görülmektedir (Tosun, 1999; **Cumhuriyet**, 4 Ocak 1996).

Tablo 4: DYP'nin, 1995 Seçimlerinde Kentsel ve Kırsal Alandaki Oy Ortalamaları

	1995
Kentsel Alandaki Oy Ortalaması	% 18.1
Kırsal Alandaki Oy Ortalaması	% 22.9

Kaynak: Tanju Tosun, **Türk Parti Sisteminde Merkez Sağ ve Merkez Solda Parçalanma**, Boyut Kitapları, İstanbul, 1999, s. 263.

⁶ Alevi seçmenlerin yoğun olarak yaşadığı illerde, DYP'nin 1987'de oy ortalaması %13.4; 1991'de oy ortalaması %17.7; 1999'da, %11.4; 2002'de ise %8.1'dir. **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 29.11.1987**, T.C Başbakanlık DİE Yayını No: 1280, Ankara, 1988; **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 20.10.1991 (Özel Tablolar)**, T.C Başbakanlık DİE Yayını No: 1522, Ankara, 1992; **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 18.04.1999**, Cilt: I-VIII, DİE, Yayın No: 2387, Ankara, 2000; Erol Tuncer, Coşkun Kasapbaş, Bülent Tuncer, **3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, TE-SAV, Ankara, 2003.

⁷ Kürt seçmenlerin yoğun olarak yaşadığı illerde, DYP'nin 1987'de oy ortalaması %16.7; 1991'de oy ortalaması %19.8; 1999'da %14.4; 2002'de ise %7.2'dir. **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 29.11.1987**, T.C Başbakanlık DİE Yayını No: 1280, Ankara, 1988; **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 20.10.1991 (Özel Tablolar)**, T.C Başbakanlık DİE Yayını No: 1522, Ankara, 1992; **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 18.04.1999**, Cilt: I-VIII, DİE, Yayın No: 2387, Ankara, 2000; Erol Tuncer, Coşkun Kasapbaş, Bülent Tuncer, **3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, TE-SAV, Ankara, 2003.

DYP oylarının, kırsal kesimde daha fazla olduğu görülmektedir⁸. Bu da DYP'nin en büyük seçmen desteğini Anadolu'nun kırsal kesiminden aldığını göstermektedir. DYP'nin toplumsal tabanını kırsal kesimde, köy ve kasabada yaşayanlar, çiftçiler, küçük esnaf ve tüccarlar oluşturmaktadır. (Yetim, 2000) Bundan ötürü DYP daha çok kırsal kesimin partisi olarak nitelendirilmektedir. DYP'nin kırsal kesime, tarım kesimine destekler, hizmetler vermesi, DYP'nin toplumsal tabanının taleplerini karşılamaya yöneliktir (Dıvarcı, 1996).

Son olarak, 24 Aralık 1995 seçimlerinde (XX. Dönem), DYP'den TBMM'ye giren milletvekillerinin mesleki kökenlerinin dağılımını inceleyeceğiz.

Tablo 5: 24 Aralık 1995 Seçimleriyle TBMM'ye Giren DYP Milletvekillerinin Mesleki Kökenlerinin Dağılımı

Meslekler	XX.Dönem (1995 Seçimleri)	Meslekler	XX.Dönem (1995 Seçimleri)
Ticaret	% 6.6	Mülki İdare Amiri	% 8.1
Mühendis/ Müteahhit	% 12.5	Eleştirmen	-
Kamu Yön.	% 11.8	Nakliyatçı	-
Avukat	% 10.3	Gazeteci	-
Çiftçi	% 6.6	Muhasebeci	-
Öğretim üyesi/ öğretmen	% 9.6	Askerlik	% 1.4
Sanayici	% 8.1	Tüccar	% 2.2
Tıp	% 5.9	Sendikacı	-
Ziraatçı	% 0.7	Ressam	% 0.7
Sigortacı	% 0.7	Tiyatro Yazarı	% 0.7
Özel Sek.Yön	% 5.1	Savcı	% 0.7
Mimar	% 1.4	Din Görevlisi	% 0.7
Mah. İdare Yöneticisi	% 2.9	Ekonomist	% 2.2

Kaynak: http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.liste20 (Erişim tarihi 23.05.2008).

XX. Dönemde, DYP milletvekillerinin mesleki kökenlerinin dağılımına baktığımızda, (1987 (XVIII. Dönem) ve 1991 (XIX. Dönem) de olduğu gibi,

⁸ DYP'nin TBMM'ye girdiği 4 seçimde de (1987, 1991, 1995 ve 1999) kırsal alandaki oy ortalaması daha yüksektir. DYP'nin kırsal alandaki oy ortalamaları şöyledir: 1987'de %22.0; 1991'de %30.0; 1999'da %16.3'tür. DYP'nin kentsel alandaki oy ortalamaları ise şöyledir: 1987'de %16.7; 1991'de %25.0; 1999'da %12.5'tir. Yavuz Sabuncu, Murat Şeker, "Seçimler", CDTA, Cilt: 14, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 1156. (1987 ortalamaları); Tanju Tosun, **Türk Parti Sisteminde Merkez Sağ ve Merkez Solda Parçalanma**, Boyut Kitapları, İstanbul, 1999; s. 263. (1991 ortalamaları); **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 18.04.1999**, Cilt: I-VIII, DİE, Yayın No: 2387, Ankara, 2000. (1999 ortalamaları).

mühendis/müteahhit, avukat ve kamu yöneticilerinin ilk üçte olduğu görülmektedir⁹. XX. Dönemde, mühendis/müteahhitlerin oranı %12.5; kamu yöneticileri oranı %11.8; avukatların oranı ise %10.3'tür. XX. dönemde, mühendis/müteahhit, avukat ve kamu yöneticilerinin ağırlığı, önceki iki döneme oranla (1987 (XVIII. Dönem) ve 1991 (XIX. Dönem) oldukça azalmıştır. Bu grubun, XVIII. dönemdeki oranları toplamı %59.2, XIX. dönemde % 43.7 iken, bu oran XX. dönemde %34.6'ya düşmüştür. XX. Dönemde mesleki dağılım açısından en önemli farklılık, mülki idare amirleri ve sanayicilerin %8.1, Öğretim üyesi/öğretmenlerin de %9.6'lık orana ulaşmalarıdır. 1995 seçimlerinde birçok mülki idare amiri DYP listelerinde yer almış. Bundan dolayı da Tansu Çiller'e parti içinde DYP'nin devlet partisine dönüştüğü şeklinde eleştiriler yöneltilmişti(http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.liste20 Erişim tarihi 23.05.2008).

5. SONUÇ

24 Aralık 1995 genel seçimleri, DYP lideri Tansu Çiller'in, genel başkan olarak katıldığı ilk genel seçimdir. 1991 seçimlerinde DYP, %27.03'lük oy oranıyla birinci parti olurken; 24 Aralık 1995 seçimlerinde, DYP %19.13'lük oy oranıyla üçüncü parti olmuştur. 1991 seçimlerine kıyasla, DYP'nin oy oranınının 1995 seçimlerinde, %30 oranında azaldığı görülmektedir. DYP'nin oy oranınının, bu düzeyde düşmesinin en önemli etkenleri arasında, Tansu Çiller'in Başbakanlığı'nda kurulan DYP-SHP ve DYP-CHP koalisyon hükümetlerinin, demokrasi, ekonomi alanında başarılı olamaması, Çiller'in Başbakanlığı'nda, halkın önemli bir bölümünün, ekonomik sıkıntısının daha da artması gelmektedir. Diğer bir etken de 1995'te, hem temayül yoklaması hem de ön seçim sonuçlarının değiştirilerek, DYP milletvekili aday listesinin oluşturulmasıdır. Her ilin il başkanı, il genel meclisi üyeleri, belediye başkanı, milletvekillerinin görüşü alınarak, ortaya çıkan temayül yoklamasının, 13 ilde yapılan ön seçim sonuçlarının değiştirilmesi, tabanda rahatsızlığa, tepkiye yol açmıştır. 1991 ve 1995'te, DYP milletvekili aday listelerinin, parti başkanları (Süleyman Demirel ve Tansu Çiller) ve onlara yakın gruplar tarafından hazırlandığı görülmektedir.

9. 1987'de (XVIII. Dönemde), DYP milletvekillerinin mesleki kökenlerinin dağılımına baktığımızda, ilk sırada mühendis/müteahhit % 23.7 oranında yer almaktadır. Bu grubu, avukat % 18.6 ve kamu yöneticileri % 16.9 oranıyla izlemiştir. 1987'de sanayicilerin oranı %1.6; Öğretim üyesi/öğretmenlerin oranı ise %5.0'tir. 1991'de (XIX. Dönemde), DYP milletvekillerinin mesleki kökenlerinin dağılımına baktığımızda, yine ilk üç sırada avukat, mühendis/müteahhit ve kamu yöneticileri gelmektedir. Avukatların oranı %15.7; mühendis/müteahhitlerin oranı %15.1; kamu yöneticileri oranı ise %12.9'dur. 1991'de mülki idare amirlerinin oranı %2.2; sanayicilerin oranı %3.9; Öğretim üyesi/öğretmenlerin oranı ise %6.1'dir. 3 dönemde çiftçilerin sırasıyla % 5.0, % 5.6, % 6.6 oranında temsil edildikleri görülmektedir. Çiftçilerin diğer partilere göre, DYP'de yüksek oranlarda temsil edilmesi DYP'nin geleneksel kırsal tabanı ile ilişkilidir. **18. Dönem TBMM Albümü**, Ankara, 1988; **19. Dönem TBMM Albümü**, Ankara, Mart 1992; Tanju Tosun, Gülgün Tosun, "Parlamentar Demokrasiden Parlamentar Bürokrasiye Geçişin Öyküsü", **Sosyal Demokrat Değişim**, Temmuz-Ağustos 1996, ss. 34.

DYP'nin 1995 seçimlerinde, %19.13'lük oy oranını elde etmesinde, DYP'nin seçimlere devlet olanaklarını kullanarak girmesi; kullandığı milliyetçilik söylemi ve Tansu Çiller'in, laik Türk kadını imajı etkili olmuştur.

24 Aralık 1995 seçim sonuçları incelendiğinde, DYP'nin önceki seçimlerde olduğu gibi, kırsal kesimden daha fazla destek aldığı görülmektedir. DYP, DP ve AP'nin geleneksel oy tabanının güçlü olduğu illerde başarılı olmuştur. DYP, gelişmişlik endeksine göre kademeli il gruplarında, en yüksek oyu, II. derecede gelişmiş iller grubunda almıştır. Bu gruptaki illerin ortak özellikleri, tarımsal üretimin ve tarıma dayalı sanayinin gelişmiş olmasıdır. DYP oylarının tarım sektörüyle pozitif ilişkide olması, DYP'ye en önemli desteğinin kırsal kesimden geldiğini göstermektedir. DYP, 1995 seçimlerinde, önceki seçimlerde olduğu gibi Ege Bölgesi, Akdeniz ve Marmara Bölgesi'nde, diğer bölgelere oranla daha başarılı olmuştur. DYP'nin, 1995 seçiminde, DP ve AP'nin en güçlü olduğu bölgede, Batı Anadolu'da, oyların, %55'ini alması, DYP'nin DP-AP çizgisinin devamı olduğunu gösteren, önemli bir bulgudur. DYP'nin 1995 seçimlerinde, nüfusun az olduğu yerleşimlerde (25.001-50.000), daha başarılı olduğu görülmektedir. 1995 seçim sonuçları, dinsel ve etnik bölünme açısından incelendiğinde, DYP, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı illerde, daha başarılı olduğu gözlenmektedir. DYP'nin bu başarısında, Necmettin Cevheri, Salim Ensarioğlu gibi, hem parti içinde hem de bölgede etkin isimlerin, önemli bir payı olduğunu söyleyebiliriz. DYP milletvekillerinin mesleki kökenlerinin dağılımına baktığımızda ise, önceki dönemlerde olduğu gibi mühendis/müteahhit, avukat ve kamu yöneticilerinin ilk üçte olduğu görülmektedir. Önceki dönemlerden farklı olarak, mülki idare amirleri (%8.1), sanayiciler (%8.1), ve öğretim üyesi/öğretmenlerin %9.6'lık orana ulaştığı görülmektedir. Bu değerlendirmeler ışığında, DYP'nin 1995 seçimlerinde de kırsal kesim partisi olma özelliğini sürdürdüğü görülmektedir.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

1990 Genel Nüfus Sayımı, (1991) DİE, Yayın No: 1457.

Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 29.11.1987, (1988) T.C Başbakanlık DİE Yayını No: 1280, Ankara.

Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları (Özel Tablolar) 20.10.1991, (1992) DİE, Yayın No: 1522, Ankara.

Milletvekili Genel Seçimi (İl Sonuçları) 24.12.1995, (1996) DİE, Yayın No: 1866, Ankara.

Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 18.04.1999, (2000) Cilt: I-VIII, DİE, Yayın No: 2387, Ankara.

18. Dönem TBMM Albümü, (1988) Ankara.

19. Dönem TBMM Albümü, (1992) Ankara.

Kitaplar ve makaleler

Akşın, S. vd., (2000) **Bugünkü Türkiye (1980-1995) Türkiye Tarihi 5**, Cem Yayınevi, İstanbul.

Bora, T. ve Can, K. (2004) **Devlet ve Kuzgun 1990'lardan 2000'lere MHP**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Çelebi, I. Toros, A. ve Aras, N. (1996) **Siyasette Kilitlenme ve Çözüm**, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Demirel, T. (2004) **Adalet Partisi İdeoloji ve Politika**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Diñer, B. Özasan, M. ve Satılmış, E. (1996) **İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (1996)**, DPT Yayını, No: 2466, Ankara.

Narlı, N. Dirlik, S. (Mayıs-Haziran 1996) "Türkiye'nin Siyasal Haritası", **Yeni Türkiye**, Yıl: 2, Sayı: 9, s. 143.

Sabancı, Y. Şeker, M. (1996) "Seçimler", **CDTA**, Cilt: 14, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 1156.

Tosun, T. (1999) **Türk Parti Sisteminde Merkez Sağ ve Merkez Solda Parçalanma**, Boyut Kitapları, İstanbul.

Türkiye'de Siyasi Parti Seçmenlerinin Nitelikleri Kimlikleri ve Eğilimleri, (1996) TÜSES VERİ A.Ş, Ankara.

- Dıvarcı, İ. (1996) **Türkiye’de Siyasi Parti İdeolojisi ve Sosyal Köken İlişkileri (DYP Örnek Olayı Üzerine Bir İnceleme)**, Selçuk Üniversitesi S.B.E., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Ündey, N. (1998) **Siyasi İktidarların Kazanılması veya Kaybedilmesinde Propagandanın Rolü**, Ege Üniversitesi S.B.E., (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- Üste, R. B. (1998) **Türkiye’de Seçim Sistemi Arayışları –Bir Alternatif Model**, DEÜ S.B.E., (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- Yetim, Y. (2000) **Doğru Yol Partisi’nde Parti İçi Demokrasi**, Gazi Üniversitesi S.B.E., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Tosun, G. Tosun, T. (Mart 1996) “27 Mart 1994 Yerel Seçimlerinden 24 Aralık 1995 Genel Seçimlerine: Siyasal Coğrafyaya İlişkin Gözlemler”, **Amme İdare Dergisi**, 29(1), 51.
- Kardam, A. (Şubat 1995) “Gidiş Nereye? Türkiye’nin Politik Coğrafyası 1989–1994”, **Ada Kentliyim**, Yıl: 1, Sayı: 1, s. 119.
- Koru, F. (14 Kasım 1995) “Kampanyanın İlk Günü”, **Zaman**, s. 10.
- Kıvanç, T. (15 Kasım 1995) “Erzurum Gezisinden Notlar”, **Zaman**, s. 3.
- Mengi, G. (17 Kasım 1995) “Seçim Yapılır”, **Sabah**, s. 3.
- Sazak, D. (26 Kasım 1995) “Erkekler Kulübü’ndeki Kadın”, **Milliyet**, s. 14.
- Sazak, D. (1 Aralık 1995) “Muhafif Çiller”, **Milliyet**, s. 14.
- Kardüz, A. R. (12 Aralık 1995) “DYP Seçim Bildirgesi’nde Tek Çözüm Çiller”, **Sabah**, s. 9.
- Koru, F. (23 Aralık 1995) “Seçime Beş Kala DYP”, **Zaman**, s. 10.
- Sakallıoğlu, Ü. C. (Ocak 1996) “24 Aralık 1995 Alacakaranlık Kuşağı Seçimleri”, **Birikim**, 81, ss. 27.
- Tuncer, E. (Mart Nisan 1996) “24 Aralık 1995 Genel Seçimlerine İlişkin Sayısal ve Genel Bir Değerlendirme”, **Sosyal Demokrat Değişim**, s. 22.
- Uslu, Z. K. (Eylül-Ekim 1996) “Siyasal İletişim ve 24 Aralık 1995 Genel Seçimleri”, **Yeni Türkiye**, Yıl: 2, Sayı: 11, s. 793-794.
- İşleyen, E. (26 Aralık 1995) “Doğu’da Refah Ege’de DYP”, **Milliyet**, s. 11.
- Akyol, T. (28 Aralık 1995) “Sandıktan Çıkan Mesaj”, **Milliyet**, (Yazı Dizisi: 27-30 Aralık 1995), s. 13.

- Karaesmen, E. (2 Ocak 1996) "24 Aralık Seçim Sonuçlarının Sayısal ve Sosyo-Politik Değerlendirmesi", (Yazı Dizisi: 2-3 Ocak 1996), **Cumhuriyet**, s. 4.
- Köymen, A. Erder, N. ve Kardam, A. (Mart-Nisan 1996) "TÜSES Araştırması Seçim Sonuçları ve Sosyal Demokrasinin Krizi Üzerine", **Sosyal Demokrat Değişim**, s. 11.
- Tosun, T. Tosun, G. (Temmuz-Ağustos 1996) "Parlamentar Demokrasiden Parlamentar Bürokrasiye Geçişin Öyküsü", **Sosyal Demokrat Değişim**, ss. 34.
- Çakır, R. Can, K. ve Bora, T. (12-13 Ağustos 1996) "Merkez Nasıl Çöktü", **Milliyet**, (Yazı Dizisi: 12-18 Ağustos 1996), s. 10.
- Donat, Y. (27 Nisan 1999) "Yorumsuz", **Sabah**, s. 21.
- Tuncer, E. Kasapbaş, C. ve Tuncer, B. (2003) **3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, TESAV, Ankara.
- <http://www.stargazete.com/politika/partilerin-gozu-asiret-oylarinda-71231.htm> Erişim tarihi: 23.05.2008)
- http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.liste20 Erişim tarihi: 23.05.2008).

Röportajlar

- Esat Kırathoğlu ile yapılan görüşme, 4 Ekim 2007.
- Refaidin Şahin ile yapılan görüşme, 15 Nisan 2008.
- Rıfat Serdaroğlu ile yapılan görüşme, 3 Nisan 2008.